

QUÉBECKÝ INTERKULTURALISMUS: NA CESTĚ OD ETNICKÉHO K OBČANSKÉMU NACIONALISMU

MAGDALENA FÍRTOVÁ

Abstract

This article analyses a rather specific approach toward immigration and integration in the Francophone province of Quebec which is the only Canadian province fully responsible for choosing and integrating its immigrants. Focusing on Quebec's political discourse, which shifted at the end of the 1960s from ethnic isolationism to civic pluralism because of demographic pressure, I argue that Quebec's unique concept of integration, called interculturalism (developed in reaction to official Canadian multiculturalism), could be of value for European comparative immigration research. Recent debate on "reasonable accommodations" surrounding Quebec's immigration policy reminds us of the challenges of pluralistic efforts in a relatively homogeneous and nationalistic context.

Keywords: Canada, immigration, interculturalism, multiculturalism, nationalism, Quebec.

Úvod

Kanada je tradičně známá především jako země s otevřenou imigrační politikou a oficiální doktrínou multikulturalismu. Mnohem méně je známý fakt, že kanadské federální uspořádání umožňuje provinciím již od samého počátku státu v roce 1867 vytvářet a implementovat svou vlastní imigrační a integrační politiku.¹ Jedinou provincií, která se rozhodla tohoto práva využít a vybudovat zcela vlastní imigrační systém, je frankofonní pro-

¹ Sdílená jurisdikce federální a provinciálních vlád v oblasti imigrace je zakotvena v článku 95 Ústavního zákona z roku 1867, který je dodnes součástí ústavního pořádku Kanady.

vincie Québec.² Všechny ostatní provincie – částečně inspirovány Québecem, částečně motivovány nedostatkem kvalifikované pracovní síly – od roku 1998 postupně uzavírají samostatné dohody s federální vládou ve věci imigrace. Žádná z těchto dohod se ovšem nedá co do obsahu a rozsahu srovnat s québecko-kanadskou dohodou z roku 1991 (*McDougall-Gagnon-Tremblay Agreement*), jež umožňuje Québecu vybírat vhodné imigranty pomocí sítě québeckých imigračních úřadů v zahraničí, stanovovat vlastní kvóty pro většinu kategorií přistěhovalců (kromě uprchlíků) a přebírat zodpovědnost za integraci nově příchozích do québecké společnosti.

Předkládaná krátká studie se bude věnovat výhradně québeckému přístupu k integraci cizinců do společnosti, a to od okamžiku „otevření se“ provincie na konci 60. let 20. století do současnosti. Na tomto období lze totiž zachytit velký přerod québecké společnosti v chápání sebe sama, od etnické uzavřenosti až po dnešní vědomě budovaný občanský pluralismus. Volba québeckého tématu není náhodná. Québecká podoba otevřené imigračně-integrační strategie je ve srovnání s kanadskou federální politikou „novorozenětem“. Québec byl historicky zemí cizincům spíše uzavřenou s převážně etnicky homogenní populací, která se začala cíleně imigraci otevírat až pod tlakem vnějších demograficko-ekonomických faktorů. Tento přerod nebyl ani spontánní ani automatický, nýbrž vyžadoval, aby vláda aplikovala novou politiku koherentně, aktivně a trpělivě. Pro tradičně vystěhovalce Québec stejně jako pro přistěhovalce Kanadu se společným výchozím bodem projektu budování národa stala trvalá imigrace. Na rozdíl od anglofonní Kanady, která v 70. letech přijala politiku multikulturalismu, touha Québečanů po odlišnosti a specifický historický etnicko-jazykový kontext této provincie přivedly její vládu k odmítnutí této politiky a definici svébytné integrační politiky, kterou nazvala *interkulturalismus*. Odvaha, s níž québecká vláda začala aplikovat politický diskurs a principy otevřené imigrační a integrační strategie v tomto nativistickém kontextu je velmi zajímavá pro evropský srovnávací imigrační výzkum. Neméně zajímavé jsou také nesnáze, s nimiž se současná québecká společnost vypořádává.

Struktura článku se pokusí zachytit zmiňovaný ideologický přerod. V první části proto velmi stručně připomenou historický přístup québecké

² Trochu zjednodušeně řečeno, federální Kanadě zůstávají výlučné kompetence pouze v kontrole bezpečnostních a zdravotních rizik přijímaných žadatelů, samotné kontrole hranic a v procesu udílení azylu a občanství.

vlády a společnosti k imigraci a integraci imigrantů před nástupem tzv. klidné revoluce v 60. letech 20. století. V druhé části se zaměřím na období implementace otevřené pluralitní integrační strategie pomocí konceptu interkulturalismu. V poslední části se pokusím zhodnotit efektivnost vytyčeného integračního modelu na dosahovaných výsledcích i na aktuálním problému tzv. „rozumných přizpůsobení“, které se v menší míře od roku 1996, intenzivně pak od roku 2006, staly katalyzátorem celospolečenské diskuse o základních pilířích québecké imigrační a integrační politiky.

Oproti hojně literatuře věnující se problematice historie kanadské imigrační politiky, podrobná práce na obdobné téma v Québecu prozatím neexistuje. Pro stručné zmapování tématu imigrace v Québecu v letech 1900 až 1985 je možné doporučit útlou studii historika Michaela D. Behielse vydanou Kanadskou historickou společností³. Problematika tvorby interkulturních politik je naproti tomu québeckými autory mnohem lépe zpracována: Marie McAndrew se věnuje zejména interkulturní výchově a vzdělávání⁴, tým sociologů okolo Jeana Renauda publikuje dlouhodobé sociologické studie imigrantů v Québecu, které jsou pro svou propracovanou metodiku ceněny i federálními sociology⁵, Denise Helly kromě jiného nabízí analýzy veřejného mínění 90. let 20. století⁶, nebo Micheline Labelle⁷ je uznávána pro odborné texty o québeckém občanství a identitě. Aktuální problematika, která dnes rozděluje québeckou společnost v pohledu na integraci a je označována pojmem „rozumná přizpůsobení“, je zajímavě a přehledně představena v práci Yolande Geadah.⁸ Konečně stěžejním a neopominutelným primárním zdrojem při studiu konceptu interkulturalismu je samozřejmě vládní prohlášení *Budovat Québec společně: vládní rozhodnutí v oblasti imigrace a integrace* z roku 1990.⁹

³ Behiels, M., *Le Québec et la question de l'immigration : de l'ethnocentrisme au pluralisme ethnique 1900–1985* (Ottawa, La Société historique du Canada, Brochure no. 18, 1991).

⁴ McAndrew, M., et Proulx, J.-P., in Marie McAndrew et France Gagnon (dir.), *Relations ethniques et éducation dans les sociétés divisées (Québec, Irlande du Nord, Catalogne et Belgique)* (Montréal, L'Harmattan, 2000), str. 85–110.

⁵ Renaud, Jean a kol., *Ils sont maintenant d'ici! Les dix premières années au Québec des immigrants* (Études, recherches et statistiques, N. 4, Québec, Gouvernement du Québec, 2001).

⁶ Helly, D., *Le Québec face à la pluralité culturelle 1977–1994* (Québec, La Presse de l'Université Laval, 1996).

⁷ Labelle, M. a Salée, D., in Alexander Aleinikoff (eds.), *Citizenship Today: Global Perspectives and Practices* (Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 2001), str. 278–318.

⁸ Geadah, Y., *Accommodements raisonnables* (Montréal, VLB éditeur, 2007).

⁹ MICC, *Au Québec pour bâtir ensemble, énoncé de la politique en matière d'immigration et d'intégration* (Québec, Gouvernement du Québec, 1990), str. 7, 10. 6. 2006, dostupný na

Québecký etnický nacionalismus

Tzv. „klidná revoluce“ v 60. letech 20. století znamenala pro francouzsky hovořící Kanadany vyvrcholení jejich více než 100 let probublávajícího národního hnutí. Největší vliv na národnostní cítění v Québecu měla po většinu tohoto období katolická církev, jež kontrolovala sociální služby i vzdělávání. Michael Behiels, Louis Balthazar a další québečtí autoři pro toto období québeckého národního hnutí používají označení tradiční nacionalismus, Michael Keating dává přednost označení etnický partikularismus, protože katoličtí nacionalisté neměli žádné požadavky na ústavní změny charakteristické pro nacionalismus v pravém slova smyslu.¹⁰

Církevní nacionalismus vyzdvihoval tradiční spojení mezi půdou (rozumějme zemědělským způsobem života), francouzským jazykem a katolickou vírou.¹¹ Strategie přežití, kterou tradiční nacionalisté prosazovali, předpokládala cílené uzavírání se vůči vnějšímu světu, kompenzované přirozenou etnogenezí.¹² Québecká vláda tradičně prosazovala co nejmenší zásahy do ekonomiky i dalších sektorů, odtud pak vyplývala její neangažovanost i v celkové přistěhovalcké politice Kanady. To vše navzdory skutečnosti, že imigrace spadala do sdílené kompetence federální a provinciální vlády. Pro francouzsko-kanadské nacionalisty v Québecu byla otázka imigrace vnímána jako prostředek anglofonního zalidňování Kanady, které mělo posloužit ke snížení poměru frankofonních obyvatel či dokonce jejich postupné asimilaci a omezení jejich vlivu ve státě. „Je nemožné si udržet naši pozici, když jsou rasy, které nás obklopují, každoročně posilovány příchodem 300–400 tisíc imigrantů.“ V období největšího rozmachu tradičního nacionalismu, tj. v první polovině 20. století, procházel Québec obdobím masivní industrializace a urbanizace. Přetrvávající vysoká míra nezaměstnanosti byla častým argumentem nejen francouzských nacionalistů proti „zaplavování“ země „cizinci“.¹³

http://www.micc.gouv.qc.ca/publications/pdf/Enonce_politique_immigration_integration_Quebec1991.pdf.

¹⁰ Keating, M, in Gubernau M., Rex J. (eds.), *The Ethnicity Reader* (Polity Press, Cambridge, 1997), str. 172.

¹¹ Mezi nejdůležitější představitele tohoto tzv. tradičního katolického nacionalismu patřil kněz a historik Lionel Groulx. Dožil se i klidné revoluce, ale vrcholu své tvorby i intelektuálního společenského vlivu dosáhl mezi válkami. Jeho rozporuplný odkaz velmi dobře odráží složitost a ambivalentnost tradičního franko-kanadského nacionalismu, zejména ve vztahu ke kulturním a etnickým menšinám.

¹² Tato strategie je v textech Lionela Groulx označována za „pomstu kolébkou“.

¹³ *La Tribune*, 12. 4. 1901, cit. v Brown, C. a Cook, R., *Canada 1896–1921* (Toronto, McClelland and Setwart, 1974).

Přistěhovalci vybíraní kanadskou vládou se až na výjimky jen zřídka kdy usidlovali v Québecu – většina z nich směřovala v rámci vládní kampaně za osidlování Západu do prérijních provincií Manitoba, Saskatchewan a Alberta. Nejpočetnější etnickou skupinou „cizinců“ v Québecu, proti nimž postupně sílila nenávist, byli Židé a Italové. Stejně jako v jiných velkých městech Severní Ameriky, Montreal se jako vstupní přístav i významné průmyslové město stal na počátku století novým domovem desítkám tisíc Židů prchajících z Evropy před etnickými a zejména náboženskými persekucemi. Počet Židů stoupl od roku 1901 z 2 % na 5,7 % obyvatel Montrealu v roce 1941.¹⁴ Většina těchto nově příchozích volila za svůj nový jazyk angličtinu, čímž posilovala anglicky hovořící menšinu v Québecu a potvrzovala tak obavy nacionalistických vůdců i představitelů québecké katolické církve. Hermeticky uzavřená québecká společnost v obavě před rozmělněním odmítala, aby ji jakékoli vnější cizorodé prvky ovlivňovaly či modifikovaly. Franko-kanadská společnost navíc díky mnoha faktorům každoročně zaznamenávala vysoké počty emigrantů, kteří odcházeli do Ontaria a Spojených států. Sčítání obyvatelstva přililo vodu na nacionalistický mlýn, protože potvrdilo, že počet francouzsky hovořících Kanadčanů v zemi poklesl v letech 1900–1921 z 30,7 % na 29,7 %.¹⁵

V této době existoval v Québecu dvojí vzdělávací systém – katolicko-francouzský a protestantsko-anglický. Québecké školství pevně ovládané katolickou církví prosazovalo v tomto období přísnou čistotu „víry a jazyka“, což představovalo de facto záměrnou a přísnou segregaci francouzské katolické populace od anglicky hovořících dětí a dětí imigrantů. Na počátku 30. let 20. století, kdy byla otázka vzniku samostatných židovských školských komisí velmi diskutovaná, se zejména francouzští katoličtí nacionalisté zasadili o zachování tradiční konfesní dichotomie vzdělávacího systému, jež výrazným způsobem přispěla k udržení kulturní svébytnosti a izolovanosti francouzsky hovořící komunity. Děti imigrantů-rodiců nekatolického vyznání tak byly integrovány do anglofonních škol, které se díky sílícímu tlaku zejména židovské komunity *de facto* přetransformovaly ze škol protestantských na školy veřejné a laické. Tento striktně binacionální vzdělávací systém se po 2. světové válce obrátil proti franko-kanadským nacionalistům, když automaticky směřoval postupně sílící počty imigrantů

¹⁴ Behiels, M., *Le Québec et la question de l'immigration : de l'ethnocentrisme au pluralisme ethnique 1900–1985* (Ottawa, La Société historique du Canada, Brochure no. 18), str. 8.

¹⁵ Behiels, M., *Le Québec et la question de l'immigration : de l'ethnocentrisme au pluralisme ethnique 1900–1985*, str. 6.

do anglofonního tábora a přispíval tím nepřímo k obávanému poangličtění provincie.

S klidnou revolucí získává franko-kanadský nacionalismus charakter masového hnutí, které se úzce vymezilo na území provincie Québec, v níž francouzsky hovořící obyvatelstvo tvořilo dominantní etnickou skupinu čítající 80 % populace. Nově zrozený québecký nacionalismus historicky poprvé propojil kulturně-jazykové a politické zájmy provincie s požadavky modernizace ekonomiky. Ačkoli se moderní québečtí nacionalisté rychle odpoutali od dosavadní národní strategie katolické církve, jejich vize ještě dlouhou dobu zůstávaly propojeny s projektem etnického québeckého národa. Pro označení příslušníků québeckého národa převzali i modernisté tradiční venkovské pojmy jako Québečan „od kořenů“ (*de souche*) nebo „čistý jako vlna“ (*pure laine*). Québečané svůj národní projekt identifikovali s budováním kulturního národa typu *kulturnation*¹⁶ pomocí nostalgického a často i romantizujícího, resp. útrpného výkladu historie. Studie postojů k různým etnikům Johna Berryho a kol. v roce 1974 došla k závěru, že „francouzští Kanaďané jednoznačně vyjadřovali postoj, který je možné charakterizovat jako etnocentrický, a tento vzorec chování byl mnohem typičtější pro francouzské Kanaďany než pro jakoukoli jinou kanadskou etnickou skupinu.“¹⁷ Další studie tento méně vstřícný přístup k imigraci, multikulturalismu a etnické různorodosti potvrzují.¹⁸

Opuštění tradičního katolického tlaku na rodinu a její reprodukční povinnosti spolu s modernizací společnosti způsobilo zvrat demografické křivky québecké společnosti v 60. letech. V roce 1958 činila míra porodnosti Québecu 3,03, ale už v roce 1972 se propadla na pouhých 1,43.¹⁹ Na této úrovni více méně setrvává až do současnosti, čímž řadí Québec na poslední místo mezi kanadskými provinciemi v míře přirozené demografické obnovy obyvatelstva. V kontextu „vzpoury“ společnosti proti katolic-

¹⁶ Rozumějme tím rozlišení mezi státním národem „staatsnation“ a kulturním národem „kulturnation“, který nemá vlastní stát, protože k němu doposud nedospěl, anebo jej (v případě Québecu) ztratil historickými událostmi, ale opírá se o svou kulturu a jazyk. Srov. Meinecke, F., *Weltbürgertum und Nationalstaat: Studien zur Genesis des deutschen Nationalstaates* (München, 1908).

¹⁷ Berry, Kalin and Taylor, *Multiculturalism and Ethnic Attitudes* (Ottawa, Ministry of Supply and Services, 1977), str. 217.

¹⁸ Leslie S. Laczko, *Pluralism and Inequality in Québec* (Toronto, University of Toronto Press, 1995).

¹⁹ *Québec, Naissances et taux de natalité, 1900–2006* (Québec, Institut de la statistique), 2. 8. 2006, dostupný na http://www.stat.gouv.qc.ca/donstat/societe/demographie/naisn_decis/naissance/401.htm.

ké církvi a silného severoamerického feministického hnutí nemohla vláda použít strategii podpory rodinné politiky porodnosti. Politika podporující ženy v domácnosti a vysoké sociální dávky na dítě se z této perspektivy jevila jako společensky neakceptovatelná, příliš připomínající časy katolické dominance rodinných krbů, které byly definitivně a masově zavrženy klidnou revolucí. S mírou porodnosti hluboko pod reprodukční hranicí a vysokým záporným meziprovinciálním migračním saldem bylo z pohledu québeckých nacionalistů zcela zásadní zabránit celkovému stárnutí populace, které by znamenalo i pokles ekonomického výkonu provincie. S ním by se ve výsledku snížila i politická a finanční váha provincie v rámci federace.²⁰ „Kvůli nízké porodnosti a poklesu frankofonních imigrantů jsme my, frankofonní Kanadané, přímo na cestě k zániku. (...) Vezmeme-li údaje za rok 1967, tak míra porodnosti pouze v Québecu poklesla loni o 23 %, zatímco míra úmrtnosti se zvýšila. Podle demografů proto za 15, 20, 30 nebo 50 let budou frankofonní Kanadané vymazáni úplně, anebo jich zbude jen několik málo.“ Takto v roce 1968 shrnul québecké demografické obavy státní tajemník Québecu Yves Gabias.²¹

Bylo zřejmé, že je nutné uvést v život zcela nový systém nábory imigrantů, který bude výsostně zaměřen na frankofonní imigranty, tedy něco, co dosavadní federální migrační politika nemohla Québecu nabídnout. Převzetí kontroly nad tvorbou a řízením aktivní migrační politiky bylo přirozeným vyústěním demografických důsledků i emancipačních požadavků vyplývajících z „revolucí“ modernizované provincie. Strategie přežití frankofonní společnosti se na konci 60. let proměňuje na strategii budování národa a přeorientovává se z pohledu do minulosti na budoucnost.

Interkulturalismus versus multikulturalismus

Nově nastolená strategie otevřené imigrace s sebou kromě budování vlastního aparátu migračních úředníků a vlastních výběrových kritérií, přinesla nutnost přijmout nebo odmítnout kanadský integrační model přistěhovalců, kterým byl a doposud je multikulturalismus.

²⁰ Carens, Joseph, *Is Quebec Nationalism Just? Perspectives from Anglophone Canada* (Montreal, McGill-Queen's University Press, 1995), str. 23.

²¹ *Radio Canada*, 6. 11. 1968, 15. 10. 2006, dostupný na http://archives.cbc.ca/IDC-0-17-1869-12445-11/index_souvenirs/politique_economie/quebec_ministere_immigration.

Poprvé byla multikulturní politika jako integrační strategie oficiálně zakotvena v Zákoně o multikulturalismu (*Multicultural Act*) vládou premiéra Pierra Elliotta Trudeaua v roce 1971 a byla reakcí na dvě základní proměny kanadské společnosti – rostoucí požadavky québeckého nacionalismu, který naplno propuknul s klidnou revolucí a ohrožoval jednotu země, a sílící tzv. „třetí hlas“, čili hlas té části kanadské společnosti, která neměla ani britský ani francouzský původ a snažila se vystoupit z mlhavého pozadí, kam byla kanadským dualismem odsunuta. Tato třetí skupina byla ve své době především evropského původu, šlo zejména o Ukrajince, Němce a Poláky. Nově definovaná *visz*e kulturní a rasové plurality měla za cíl sjednotit sociálně, politicky a etnicky různorodou Kanadu.²²

Přestože konkrétní projekty financované v rámci politiky multikulturalismu nepředstavovaly žádnou přímou hrozbu pro québecký nacionalismus, reagovala québecká kulturní a politická elita na vyhlášení politiky multikulturalismu velmi podrážděně, a to z jediného důvodu: ideologický základ myšlenky multikulturalismu přímo popíral „dvoukulturní“ podstatu Kanady. Québec vnímal politiku multikulturalismu jako pokus podlomit specifické postavení provincie v rámci federace. Multikulturní model byl Québecem chápán jako porušení symbolické zakladatelské smlouvy mezi dvěma národy z roku 1867 tím, že snižoval québecký národ na úroveň všech ostatních kanadských etnik (rozumějme autochtonních obyvatel i přistěhovalců). Multikulturní koncept je možné chápat jako vyjádření post-národní sounáležitosti, což je v přímém rozporu s chápáním Québécoisů sebe sama jako odlišného a samostatného národa.

Federální a québecké vize integrační politiky se zásadním způsobem rozcházejí v otázce nutnosti navázat kulturní integrační politiku na politiku jazykovou. Z federálního pohledu obě politiky představovaly nezávislé oblasti. V očích premiéra P. E. Trudeaua si koncepce multikulturalismu v ničem neprotiřečila s federální politikou oficiálního bilingvismu přijatého Zákonem o oficiálních jazycích o dva roky dříve v roce 1969. Opačné québecké stanovisko vystihuje protestní dopis napsaný v listopadu 1971 tehdejším québeckým premiérem Robertem Bourassou svému federálnímu protějšku P. E. Trudeauovi. V dopise si Bourassa stěžoval na popření principu rovnosti dvou zakládajících národů a na pochybné oddělení kultury od jazyka a nakonec dodal, že: „Québec politiku multikulturalismu nikdy

²² Oficiální kanadský multikulturalismus je dnes zakotven v článku 27 Kanadské charty lidských práv a svobod a stal se tudíž roku 1982 součástí ústavního pořádku Kanady.

nezačlení do svých zákonů, protože jeho vláda má za povinnost podporovat dominanci francouzského jazyka a kultury na svém území.²³ Kromě nezpochybnitelné vazby mezi kulturou a jazykem, je nutné québeckou nechuť akceptovat multikulturalismus přičítat i jeho nepřetržité nostalgické náklonnosti a obdivu Francie, kde má národní stát za cíl podporovat dominantní homogenizující identitu.

Québecká a kanadská integrační vize se rozešly a québecká vláda dlouhé roky hledala svébytný integrační model, který nazvala *interkulturalismem*. Pojem byl poprvé použit v roce 1978 a jeho podstata konvergence kolektivní identity byla definována ve vládním prohlášení *Mnoho způsobů, jak být Québécoisem* z roku 1983.²⁴ Pro své široké uplatnění v politice integrace imigrantů se však stalo klíčovým až vládní prohlášení z roku 1990 *Budovat Québec společně: vládní rozhodnutí v oblasti imigrace a integrace*. „Tímto historicky prvním vydáním politického prohlášení vláda vyjadřuje svou vůli spojit imigraci s důležitými výzvami québeckého vývoje.“²⁵ Vláda Québecu je podle tohoto dokumentu přesvědčena, že: „Imigrace může a musí přispět k demografické obnově, trvalosti francouzského charakteru, ekonomické prosperitě a otevřenosti Québecu vůči světu.“²⁶ Jak naznačuje název, dokument artikuluje vizi, cíle i normativní východiska provincie. Dočteme se zde, že primárně je imigrací potřeba dostát demografickým, ekonomickým, jazykovým i kulturním výzvám společnosti.²⁷ Poprvé se v dosavadní nacionalistické québecké rétorice objevuje myšlenka, že imigrace může pomoci posílit postavení francouzštiny a stát se nástrojem pro budování odlišné společnosti.

Dokument *Budovat Québec společně* vytyčuje několik klíčových úkolů, mezi něž patří výzva národu transformovat chápání sama sebe a přeměnit se v otevřenou společnost a definuje zásadní principy interkulturalismu platné dodnes. Koncept interkulturalismu má vystižněji reflektovat skutečnost, že integrace imigrantů musí být oboustrannou snahou, tedy jakousi

²³ McRoberts, K., *Misconceiving Canada: The Struggle for National Unity* (Toronto, Oxford University Press, 1997), str. 129.

²⁴ Ministère de l'immigration et des communautés culturelles (MICC), *Autant de façons d'être Québécois* (Québec, Gouvernement du Québec, 1983).

²⁵ MICC, *Au Québec pour bâtir ensemble, énoncé de la politique en matière d'immigration et d'intégration* (Québec, Gouvernement du Québec, 1990), str. 7, 10. 6. 2006, dostupný na http://www.micc.gouv.qc.ca/publications/pdf/Enonce_politique_immigration_integration_Quebec1991.pdf.

²⁶ MICC, *Au Québec pour bâtir ensemble, énoncé de la politique en matière d'immigration et d'intégration*, str. II.

²⁷ Ibidem, str. 8.

„morální dohodou“ mezi přijímající společností a imigrantem, který se o integraci pokouší. Jedná se o nástroj, jímž se Québec pokusil otevřít se přílivu imigrantů, aniž by tím ohrozil křehké a specifické postavení francofonní kultury a společnosti na severoamerickém kontinentě. Formulace dohody byla na počátku 90. let velmi inovátorským konceptem, zejména uvědomíme-li si, že „bezbřehý multikulturalismus“ byl v této době v mnoha zemích světa, podobně jako v Kanadě, považován za převažující model integrační politiky. Vládní dokument explicitně podtrhuje, že imigrace je privilegiem nabídnutým imigrantovi québeckou vládou, resp. společností a že integrace je zodpovědností především imigranta.

Obsah dohody byl shrnut do souboru tří základních premis: Québec je „(1) společností, v níž je francouzština společným jazykem veřejného života; (2) společností postavenou na demokratických principech, v níž aktivní účast každého je očekávána a podporována; (3) pluralitní společností, jež je otevřena různorodosti v rámci mantinelů vymezených respektem pro základní demokratické hodnoty a potřebou vzájemné společenské interakce.“²⁸ Formu dohody stvrzuje i závazek vlády poskytnout imigrantovi všechny informace předem tak, aby se mohl odpovědně rozhodnout mezi Québecem a jinou hostitelskou společností.²⁹ Tato dohoda v duchu J. J. Rousseaua zůstává symbolickou smlouvou, není písemným nebo jiným právním závazkem, na jehož základě by imigrant, který smlouvu poruší, mohl být sankcionován (ačkoli na toto téma politická québecká scéna zažila bouřlivou diskusi).

Québecká vláda interkulturalismem stvrdila a posílila definici společného integračního prostoru jako „odlišné společnosti“. Francouzsky hovořící komunitě a institucím se ze strany vlády dostalo ujištění, že „stěžejním bodem pro integraci nových příchozích do Québecu bude pokračující francouzská realita.“³⁰ Vláda tím jasně definovala prerogativ francouzštiny jako podmínku *sine qua non*. Jak vidno, francouzský jazyk měl sloužit jako nástroj úspěšné soudržnosti québecké společnosti, jelikož právě jazyk je „symbolem québecké identity a definuje Québec jako politickou jednotku“.³¹ Imigrant, který chce náležet do québecké společnosti, musí dominanci francouzštiny akceptovat a učinit „potřebnou snahu, aby se oficiální

²⁸ MICC, *Au Québec pour bâtir ensemble, énoncé de la politique en matière d'immigration et d'intégration*, str. 15.

²⁹ Ibidem, str. 18.

³⁰ Ibidem, str. 16.

³¹ Ibidem, str. 16.

jazyk Québecu naučil“.³² Nejde pouze o imigranta samotného, ale především o jeho děti, které nemají na výběr studovat v angličtině, byť by si to přály a všude jinde v Kanadě by jim toto právo garantovala Charta lidských práv a svobod³³. Jazyková adaptace je proto největším požadavkem na imigranta v rámci morální dohody, jež aktem imigrace s québeckou společností uzavřel.³⁴ Z tohoto pohledu jazyk není chápán jako právo jednotlivce, ale uznání francouzštiny je zakotveno jako společné politické dobro, které vyžaduje společenskou ochranu a podporu. Jednotlivci mají právo používat libovolný jazyk ve svém soukromí, ale zároveň také povinnost se „jazykově asimilovat“ ve veřejném životě.³⁵ Důraz kladený na znalost francouzštiny byl a je považován za minimální podmínku pro společné občanské soužití.

Na otázku, jaký je zásadní rozdíl mezi politikami multikulturalismu a interkulturalismu, québecká inteligence reaguje pohotově a zdůrazňuje, že kanadská politika multikulturalismu veřejně přiznává, že v zemi neexistuje žádná oficiální kultura, zatímco québecká prohlášení a citované dokumenty zdůrazňují pluralismus „québecké kultury“. „Québec nemůže přijmout principy multikulturalismu, protože je společností, jejíž oficiální jazyk vyjadřuje většinovou kulturu.“³⁶ Na rozdíl od zbytku Kanady, kde nepřesně definovaná společná kanadská identita společnost orientovala spíše na otázku, „jaké jsou charakteristiky nově příchozích menšinových komunit a jak je ochráníme“, než „jak ochráníme naši většinovou společnost“, většinové kultuře a její ochraně je v Québecu věnováno mnoho politického prostoru. Québecká kultura se s definitivní platností pokouší vymanit ze své statické, izolacionistické a historické charakteristiky, aby se stala vitálním, sjednocujícím prostorem pro všechny. Smyslem interkulturalismu je vytvořit etnickou různorodost v jazykové a hodnotové jednotě.

Je zajímavé podtrhnout, že proměňující se realita migračního fenoménu a nedostatečné výsledky interkulturní politiky přivedly (viz níže) québeckou

³² Ibidem, str. 16.

³³ Québecký zákon 101 byl v řadě sporů posuzován jako protiústavní a porušující kanadskou Chartu lidských práv a svobod. Spor týkající se vzdělávání pouze ve francouzštině byl veden např. v kauze Gosselin vs. Québec z roku 2005.

³⁴ Carens, Joseph, *Is Quebec Nationalism Just? Perspectives from Anglophone Canada*, str. 45.

³⁵ MICC, *Au Québec pour bâtir ensemble, énoncé de la politique en matière d'immigration et d'intégration*, str. 16.

³⁶ MICC, *Autant de façons d'être Québécois* (Québec, Gouvernement du Québec, 1983), str. 88.

vládu k podobné proměně tohoto konceptu, jakou prodělal i jeho federální multikulturní protějšek. Paradoxně se tak proti původnímu záměru tvůrců oba integrační modely sblíží, zejména v uvádění do praxe, nikoli v rétorice. Provinciální vláda Québecké strany přišla s novým důrazem na individualizaci závazků imigranta vůči většinové společnosti a do slovníku québecké politické scény poprvé vstoupil pojem québecké občanství. Od konce 90. let postupně dochází k omezování finančních prostředků na podporu života kulturních komunit a čím dál tím větší podíl peněz plyne do individuálních jazykových a orientačních kurzů organizovaných nikoli skrze etnická centra a asociace jako v minulosti, nýbrž přímo vládou a pracovními úřady.

Současné výzvy québeckého pluralismu

Jak je možné s odstupem 40 let od okamžiku „otevření se“ québecké společnosti přistěhovalcům zhodnotit imigrační a integrační politiku Québecu? Díky převzetí kontroly nad nábořem i výběrem imigrantů pomocí vlastního kvalifikačního bodového systému se québecké vládě daří orientovat a zacílit takovou skupinu přistěhovalců, kteří již mají dobré znalosti francouzštiny a tudíž se na nich naplňuje předpoklad, že Québec nevyužijí jako přestupní stanici pro odchod do jiné kanadské provincie nebo do USA. Lze konstatovat, že dobrá znalost francouzštiny před příchodem do země spolu s mohutnými finančními dotacemi do programu francizace imigrantů přispěly k výraznému úbytku meziprovinciální emigrace. Čisté migrační saldo, které meziprovinciální migraci započítává, ukazuje, že se provincie se díky vlastní imigrační politice dostala poprvé v historii v roce 1975 z červených čísel a dodnes se pohybuje vysoko v kladných číslech.³⁷ Většina vybraných imigrantů (77 %) zůstává a neodchází tak jako v minulosti do jiných provincií. Kromě toho od roku 1998 vláda cíleně a razantně každoročně zvyšuje počty přijatých přistěhovalců – od roku 2003 jde o více než 40 000 osob ročně. Reálné dopady této politiky začíná pocítovat québecká společnost především v posledních pěti letech, kdy počet cizinců trvale žijících v québecké společnosti roste nejrychleji ze všech

³⁷ MICC, *Caractéristiques de l'immigration au Québec* (Québec, Statistiques Québec, 2003), 15. 5. 2006, dostupný na <http://www.micc.gouv.qc.ca/publications/fr/planification/0507-caracteristiques-immigration.pdf>.

kanadských provincií a jejich podíl se podle sčítání obyvatel z roku 2006 vyšplhal na své prozatímní historické maximum 11,5 %.³⁸

Obraťme však pozornost především ke zhodnocení politiky interkulturalismu a pokusme se najít odpověď na otázku, zdali se vládě podařilo dosáhnout stejně dobrých výsledků i v integraci přistěhovalců do frankofonní společnosti. Jelikož většina québecké veřejnosti vnímala imigraci jako způsob jazykové asimilace, rozumějme poangličtění, a stavěla se k němu nepřátelsky, bylo zcela pochopitelné a logické, že québecká vláda zvolila první jazykový pilíř morální dohody za primární komunikační nástroj pro obhajobu svého integračního modelu. Kvůli obavě ze snižujícího se významu francouzštiny a frankofonních obyvatel ve společnosti byly zbývající dva výše popsané body morální smlouvy dočasně „odstaveny na vedlejší kolej“.

Programy pofrancouzštování byly definovány a financovány tak, aby dotvářely jazykovou politiku nastolenou zákonem č. 101 roku 1977, neboli Chartou francouzského jazyka. Je důležité si povšimnout, že jazyková charta nastartovala důležitý proces, v němž měla být francouzština zbavena své etnické aury a stát se občanským nástrojem integrace. Tento zákon „donutil“ děti všech imigrantů bez rozdílu původu nebo jazyka navštěvovat na prvním a druhém stupni výhradně francouzské školy. Smyslem zákona bylo zvrátit proces poangličtění imigrantů, resp. společnosti a učinit z francouzštiny jediný oficiální jazyk provincie i v praxi. Tato tvrdě kritizovaná politika přinesla velký pokrok v přeměně etnicky uzavřených francouzských náboženských škol ve školy multietnické. Spolu s postupnou laicizací québeckých katolických škol se díky tomuto zákonu podařilo překonat tradiční izolaci jednotlivých kulturních a náboženských komunit. Zatímco v roce 1969 většina (89 %) neanglicky a nefrancouzsky hovořících dětí/studentů neměla žádný kontakt s dětmi rodilých Québecanů, v polovině 90. let již jejich procentuelní podíl ve společnosti odpovídá jejich podílu ve francouzských školách (46 % dětí-přistěhovalců navštěvovalo školy, kde představovaly méně než 50 % všech žáků školy).³⁹ Výsledky jazykové integrace imigrantů jsou také pozitivní. Ze studie Jeana Renauda

³⁸ Statistique Canada, Immigration au Canada: un portrait de la population née à l'étranger, *Recensement 2006*, 8. 11. 2007, dostupný na <http://www12.statcan.ca/english/census06/analysis/immcit/index.cfm>.

³⁹ McAndrew, M., Ledoux, M., *Identification et analyse des facteurs socio-écologiques*, *Canadian Journal of Regional Sciences*, Vol. XX, No. 12, 1997, str. 195–216, 10. 11. 2007, dostupný na http://www.lib.unb.ca/Texts/CJRS/Spring97/20.1_2/mcandrew.pdf.

vyplývá, že 80 % všech imigrantů umí po 10 letech velmi dobře francouzsky a podíl přistěhovalců, kteří umí francouzsky v okamžiku příchodu do země, dlouhodobě narůstá.⁴⁰

S tím, jak se mění složení imigrantů, kteří přicházejí do země, problémy, které se v souvislosti s imigrací přistěhovalců začaly objevovat, mají čím dál tím méně často jazykový charakter, pravidelně však mívají nábožensko-kulturní charakter. Viditelné menšiny⁴¹ v Québecu v roce 2001 tvořily 7 % populace (dodejme, že ve zbytku Kanady šlo o 13,4 %). V Torontu a ve Vancouveru v roce 2001 osoby hlásící se k viditelným menšinám tvořily 37 % obyvatel města, v Montrealu toto číslo nedosahovalo více než 14 %. Četné výzkumy dokládají, že vysoká etnická různorodost a diverzita v místě, odkud imigranti přicházejí je přímo ovlivněna bodovým výběrovým systémem. V letech 2002 až 2006 přišlo do Québecu 29 % imigrantů z Asie, 29 % z Afriky, 23 % z Evropy a 18 % z Ameriky (v roce 2005 nejvíce imigrantů přišlo z Číny, Francie, Alžírska, Maroka a Rumunska).⁴²

Z hlediska náboženství, čistě statisticky Québec i nadále zůstává velmi homogenní společností. Podle sčítání z roku 2001 se zde 83,7 % obyvatel hlásí ke katolické víře, 4,7 % k protestantské, 1,5 % k islámu a 1,3 % k židovství. Pohled na dynamiku současného vývoje ukazuje, že křesťansko-židovské vyznání ztrácí ve prospěch buddhistů, sikhů, hinduistů a muslimů, kteří v letech 1991 až 2001 tvořily více než 52 % imigrantů do Québecu. Počet muslimů v provincii se od roku 1991 do roku 2001 více než zpětinásobil. Na rozdíl od jiných zemí jako je Francie (Maghrebáné) nebo Německo (Turci), neexistuje v Québecu žádná převládající etnická skupina⁴³. Zdůrazněme, že diverzita a pluralismus jsou zatím prakticky součástí života pouze v Montrealu, kde žije 9 z 10 québeckých imigrantů, zbytek provincie se své „etnické čistoty“ zbavuje jen pomalu a s nechtí.

⁴⁰ Renaud, Jean a kol., *Ils sont maintenant d'ici! Les dix premières années au Québec des immigrants* (Études, recherches et statistiques, N. 4, Québec, Gouvernement du Québec, 2001).

⁴¹ Pojem „viditelné menšiny“ je oficiálním pojmem kanadských statistik, na němž se dohodli zástupci etnických komunit žijících v Kanadě, a je definován zákonem o rovnosti zaměstnání z roku 1995. Termín označuje všechny osoby, jiné než původní obyvatele, jež jsou jiné než bílé rasy a mají jinou než bílou pleť. Úplná definice pojmu, tak jak ji definuje zákon je k dispozici na stránkách Kanadského statistického úřadu, 8. 11. 2007, http://www12.statcan.ca/francais/census01/Products/Reference/dict/pop127_f.htm.

⁴² MICC, *Rapport annuel de gestion 2005-6*, 10. 1. 2008, dostupný na <http://www.micc.gouv.qc.ca/publications/fr/ministere/rapport-annuel/Rapport-annuel-2005-2006.pdf>.

⁴³ Statistique Canada, *Recensement de 2001 : série « analyses », Les religions au Canada* (Ottawa, Minister of Industry, 2003).

Až do nedávné doby hýřily sociologické i politologické analýzy québeckého „sžívání se“ s fenoménem masové imigrace optimismem. Zdálo se, že québecká společnost svou hostitelskou úlohu přijala s lehkostí a mírumilovností Kanadě vlastní. Od poloviny 90. let jsme však mohli zaznamenat několik signálů, které dávaly tušit hlubší potlačovanou nespokojenost québecké společnosti. Anglicky píšící spisovatel původem z Trinidadu Neil Bissoondath v roce 1994 napsal: „Québec prožívá rozpolcení mezi starou, rasově a nacionalisticky orientovanou a novou, kosmopolitní vizí. Je zde mnoho otázek a málo odpovědí, ale diskuse začala a (...) vládne zde pocit, že nové začíná převládat nad starým.“⁴⁴ První spory týkající se „rozumných přizpůsobení“ začaly právě v této době, protože si Québečané poprvé začali plně uvědomovat, že „jednobarevnost“ provincie je věcí minulosti.

Jako rozumná přizpůsobení (*accommodements raisonnables*) je v kanadských zákonech označováno právo jednotlivce na ochranu v případě, že jsou poškozována individuální náboženská práva ve veřejném prostoru a v zaměstnání.⁴⁵ Stručně shrňme, že dvě doposud nejdiskutovanější kauzy spojené s problematikou rozumného přizpůsobování se náboženským tradicím v pracovní a veřejné sféře se týkaly povolení hidjabů (islámských závojů) a kirpanů (malých rituálních nožů Sikhů) ve školách. Na rozdíl od Francie se Québecká komise pro lidská práva v prosinci roku 1994 přiklonila k názoru, že veřejné školy nemohou zakázat nošení šátků.⁴⁶ V kauze nošení kirpanů bylo v podobném duchu Kanadským nejvyšším soudem v roce 2006 rozhodnuto, že jejich nošení je povoleno „za podmínky, že budou tyto nože pečlivě zabaleny a zabezpečeny, aby nepředstavovaly nebezpečí“⁴⁷. Soudci tím stvrdili přednost svobody náboženského vyznání před bezpečnostními argumenty na ochranu žáků. „Školy mají na svá bedra přebírat úlohu vést své žáky k toleranci, aniž by musely být náboženské

⁴⁴ Bissoondath, N., *Selling Illusions. The cult of Canadian Multiculturalism* (Toronto, Pinguin, 1994), str. 205.

⁴⁵ Pojem samotný je především pracovní-právním termínem kanadského práva, které v kauze *Simpsons v. Sears* z roku 1985 přiznalo prodavačce, jejíž víra zakazuje pracovat v sobotu, nárok na rozumné přizpůsobení pracovní doby. Expertní výklad tohoto soudního výroku podtrhnul, že jsou tato přizpůsobení udělována pouze na základě individuálních práv a nepředstavují kolektivní práva náboženských skupin.

⁴⁶ Commission des droits de la personne, *Le port du foulard islamique dans les écoles publiques*, rozhodnutí 21. 12. 1994 (COM-388-6.1.1).

⁴⁷ Supreme court of Canada, rozhodnutí ve věci *Multani v. Commission scolaire Marguerite-Bourgeoys*, 11. 11. 2007, dostupné na <http://scc.lexum.umontreal.ca/fr/2006/2006csc6/2006csc6.html>.

symboly vyloučeny z jejich veřejného prostoru.⁴⁸ Kromě těchto nejdiskutovanějších kauz proběhla celá řada menších, týkajících se otevření plaveckých bazénů v určitých hodinách pouze pro ženy, aby si mohly chodit zaplavat muslimské ženy; zakrývání oken tělocvičen v blízkosti ortodoxních židovských škol, aby spoře oděná ženská těla nepohoršovala židovské chlapce; účast mužů v předporodních kurzech, když na kurzy dochází i muslimské ženy atd. V menším městě s názvem Herouville, kde žije méně než 1 % přistěhovalců, v prosinci roku 2006 zastupitelstvo odhlasovalo veřejný kodex specifikující seznam základních hodnot, včetně zákazu obřizky žen, jejichž dodržování budou občané města po imigrantech vyžadovat. Kauza se v tisku stala známá pod označením „syndrom Herouville“, protože odkryla paniku québecké společnosti tváří v tvář měnící se společenské realitě, která je obklopuje, ale o níž ve skutečnosti vědí jen velmi málo.

Statistiky stížností podaných pro přezkoumání Québecké komisi pro lidská práva ve věci rozumných přizpůsobení dokazují, že v případě Herouville jde mnohem více o neinformovanost, spíše než o strach založený na reálné hrozbě. Ze 4000 kauz, které v letech 2000 až 2005 komise přijala, pouhých 85 se týkalo náboženství a okolo čtyřicítky rozumných přizpůsobení. Komise navíc udává, že více než 50 % stížností podaly osoby křesťansko-židovského vyznání, nikoli muslimové.⁴⁹

Je zcela zřejmé, že současná québecká diskuse o rozumných přizpůsobeních dávno přerostla původní odborné právní vymezení a proměnila se v celospolečenskou diskusi na téma integrace imigrantů, resp. kulturních a náboženských menšin. Mnoho z konfliktů, které jsou otázkou každodenního a právně nevýznamného kompromisu, jsou dnes často tiskem i veřejností nesprávně zaměňované za rozumná přizpůsobení. Tento obrovský veřejný i mediální tlak paralyzuje školy i společnost v procesu postupného sžívání se kulturních a etnických menšin v rámci společného občanského prostoru. Původní konflikty jazykově-etnického charakteru se stejně jako v ostatních západních státech rychle přenesly do roviny nábožensko-ideologické, na níž oficiální politika interkulturalismu nebyla adekvátně připravena.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Eid, P., *La ferveur religieuse et les demandes d'accommodement religieux: une comparaison intergroupe (synthèse des résultats)* (Commission des droits de la personne et de la jeunesse, Cat. 2.120-4.12., 2007), 10. 1. 2008, dostupný na http://www.cdpcj.qc.ca/fr/publications/docs/ferveur_religieuse_synthese.pdf.

Ze studie Denisy Helly⁵⁰ vyplývá, že informované obyvatelstvo mnohem lépe přijímá fenomén migrace, čehož si lze povšimnout i na kontrastu reakcí mezi obyvateli Herouville a imigranty zaplaveným Montrealem. Vzájemná informovanost je bezpodmínečným předpokladem pro naplňování třetího interkulturního pilíře otevřené společnosti. Podíváme-li se ovšem na způsob, jakým québecká vláda tento svůj závazek od počátku naplňovala, dojdeme ke zjištění, že informační kampaně, hostitelské a interkulturní programy zaměřené na setkávání většinové společnosti s přistěhovalci se až na jednu jedinou předvolební výjimku v roce 1994 nerealizoval. Při pohledu na rozpočet québeckého ministerstva pro imigraci zjistíme, že finanční prostředky směřující do kapitoly interkulturní vztahy byly velmi nízké, i když mají v posledních letech trend k navyšování.⁵¹

Québecká identita stojí před novou realitou dovršení vlastní transformace v liberálně-demokratický a sekulární prostor. Mnoho obyvatel se obává, že prostor, který se laicizací québeckých škol uvolňuje ve prospěch široce definovaného rámce pluralismu a individuálních práv bude rychle zaplněn požadavky a hodnotami jiných náboženství a ideologií. K této první obavě se přidává ještě strach o osud francouzštiny a québeckého národa v rámci Kanady. Pro mnoho obyvatel Québecu prožívajících frustraci z nenaplněné nezávislosti provincie zůstávají navíc přistěhovalci asociováni s oněmi „etnickými hlasy“, které těsně zvrátily výsledek referenda o nezávislosti v roce 1995.⁵² Od 70. let Québec pracuje na rozšiřování vnitřních i vnějších znaků své suverenity a „québecké občanství“ (nejedná se zde o státní občanství, nýbrž o soubor práv a povinností vážících se na příslušnost k nestátnímu národu) se postupně stává nedílnou součástí québecké národní příslušnosti Québécoisů. Tento pocit národní sounáležitosti je ovšem podstatně slabší právě u „nově příchozích“ oproti rodilým Québécoisům. Podle průzkumů veřejného mínění Environics Research pro většinu Québécoisů patří příslušnost k provincii na první místo, teprve za ní se řadí příslušnost kanadská, u nově příchozích je tomu naopak.⁵³ Většina nově příchozích přichází totiž *a priori* do Kanady, nikoli do Québecu.

⁵⁰ Helly, D., *Le Québec face à la pluralité culturelle 1977–1994* (Québec, La Presse de l'Université Laval, 1996).

⁵¹ srov. Výroční zprávy MICC dostupné na <http://www.micc.gouv.qc.ca/fr/ministere/rapport-annuel.html>.

⁵² Tímto pojmem nepřímo obvinil imigranty z neúspěchu referenda tehdejší premiér a lídr Québecké strany J. Parizeau. Viz. *Le Devoir*, 1. 11. 1995, str. A1.

⁵³ Environics Reserach Group: *Focus Canada Report 2004–3*.

V rámci procesu budování občanského národa Québec proměnil školní osnovy a vyměnil národně-etnické pojetí dějin za teritoriální přístup. Smyslem hodin historie na středních školách podle této konstruktivistické koncepce národa má být výchova k občanství. Nové kurzy se zcela záměrně vyhýbají jakémukoli použití termínu národ. Jocelyn Létourneau věří, že „díky novým osnovám pro výuku dějepisu Québec opustí vizi québecké historie jako historie útlaku.“⁵⁴ Tvůrci nového programu se inspirovali v anglické Kanadě, „kde dějiny a občanství tvoří nedílný celek.“⁵⁵ Historie Kanady je s trochou zjednodušení vyučována jako historie země, v níž jsme všichni přistěhovalci, kde to, co utváří naši dějinnou národní pospolitost, není pokrevní, nýbrž občanské pouto. Oproti kanadské anglicky psané historiografii québeckí historici záměrně opomíjeli přístup, jenž zdůrazňuje vlastní historickou roli autochtonních obyvatel, či jednotlivých etnických menšin. Québeckí etničtí nacionalisté se obávají, že tato politika připraví québeckou společnost o další důležité pilíře společných hodnot a specifika budovaných na základech historické národní a teritoriální soudržnosti. Občanští nacionalisté spatřují v tomto přístupu naději, jak definitivně v nové generaci překonat rozdíly mezi „novými“ a „starými“ Québečany.

Volání po definici posíleného integračního rámce, který by pomohl otupit obavy rodilých Québečanů, se odrazilo na výsledku posledních provinčních voleb v březnu 2007. K překvapení většiny québeckých intelektuálů i politiků byla Québecká strana spolu s tématem québecké suverenity odsunuta do pozadí a namísto ní se do role oficiální opozice za vládnoucí Liberální stranou Québecu jako hvězda vyhoupla Demokratická akce Québecu (*Action démocratique du Québec, ADQ*). Lídr strany, charismatický Mario Dumont, ve své předvolební kampani takticky otevřel Pandořinu skříňku s otázkou, jakým směrem se má ubírat politika soužití québecké většiny s etnickými a především náboženskými menšinami. ADQ v duchu svého konzervativně-populistického postoje šikovně zdůraznila potřebu posílit integrační společenský rámec spolu s potřebou přesněji definovat odlišnou québeckou identitu, ovšem v rámci kanadského federálního uspořádání. Zrodila se myšlenka québecké ústavy a občanství, která by zahrнула „je“ i „nás“.⁵⁶

⁵⁴ *Le Devoir*, 27. 4. 2006, 10. 11. 2007, dostupný na <http://www.ledevoir.com/2006/04/27/107695.html>.

⁵⁵ Robitaille, A., Cours d'histoire épuré au secondaire, *Le Devoir*, 27. 4. 2006, 10. 11. 2007, dostupný na <http://www.ledevoir.com/2006/04/27/107695.html>.

⁵⁶ Viz. návrh zákona č. 191 nebo 195 předkládané québeckému Národnímu shromáždění Québecou stranou v květnu 2007.

Spolu s Williamem Kymlickou můžeme konstatovat, že jde o logické „vyústění postupné proměny québecké identity z identity neobčanské v identitu občanskou“ a nelze ji identifikovat pouze jako změnu pocitu sounáležitosti s kmenem.⁵⁷ Do 60. let platná čistě pokrevní identifikace s „kmenem“ se více a více proměňuje v soudržnost občanskou, v níž oslabují významné kulturní reference, které byly a jsou postupně nahrazovány pouty jazykovými a občanskými. Jejich definice je ovšem mnohem obtížnější, pokud zde neexistuje vazba na národní stát a mechanismus občanství.

Při hledání léku na tuto québeckou „nemoc identity“ se provinciální vláda rozhodla jmenovat v únoru 2007 komisi Bouchard-Taylor⁵⁸ s cílem do hloubky prozkoumat všechny problémy a výzvy spojené s politikou interkulturalismu, québecké identity i laicizace společnosti, resp. školství. Kromě vlastní analýzy v tradici „politika je věcí veřejnou“ tato komise vede stovky slyšení a diskusí s občany a nevládními organizacemi napříč celou provincií, aby mohla na jaře roku 2008 přednést své závěry a doporučení vládě.

Závěr

Analýza vývoje québecké identity dokládá, že Québec urazil díky odvážnému politickému konstruktivistickému diskursu své vlády obrovský kus cesty směrem k otevřené a pluralitní společnosti. Ještě donedávna málokterý québecký politolog odhadoval, že v procesu dozrávání společnosti Québécoisů teprve čeká zásadní krize identity – nikoliv ve vztahu k „vnější“ Kanadě, ale především k sobě samým a k cizincům, z nichž se mezitím stali občané. Výbušnost a emotivita současné veřejné diskuse, zejména na téma rozumných přizpůsobení naznačuje, že vnitřní pluralita québecké společnosti není ani zdaleka dokončeným procesem. Prozatím nedošlo k násilnostem ani žádným jiným závažným projevům xenofobie a nativismu, na jaké je Evropa zvyklá např. z Holandska nebo Francie, ale i současné stádium je velmi alarmující. Je to důkaz, že některé věci nelze uspěchat, ani předepsat nařízeními či vládní rétorikou. Proces růstu občan-

⁵⁷ Kymlicka, W., *Théories récentes sur la citoyenneté* (Ottawa, Multiculturalism and Citizenship Canada, 1992), str. 40.

⁵⁸ Vedením komise byli pověřeni filozof Charles Taylor a historik Gérard Bouchard, kteří jsou v Québecu velmi respektovanými osobnostmi.

ského národa zřejmě musí zažít krizi identity a ujasnit si základní penzum společných hodnot, které již nestojí v etnické minulosti, nýbrž v sebevědomé občanské budoucnosti. Jak si s touto právě probíhající krizí Québec poradí, zůstává velkým otazníkem.

Podle mého názoru dnes Québec stojí na důležité křižovatce a není jasné, jestli budeme svědky pokračujícího modelu interkulturalismu nebo jeho postupné přeměny v model jakobínský. Interkulturní model má potenciál, québecká vláda si však musí uvědomit, že jej musí naplňovat v jeho komplexnosti, tj. musí se pokusit naplňovat všechny tři jeho principy.

Na rozdíl od multietnické anglofonní Kanady, kde si žádná politická strana, která chce uspět ve většinovém volebním systému, dnes nemůže dovolit otevřenou anti-imigrační rétoriku, hlas tzv. „nových québeckých voličů“ je mnohem slabší. Relativní úspěch konzervativní a populistické strany ADQ v posledních březnových volbách 2007 naznačuje, jak velká část společnosti touží po návratu konzervativních hodnot charakteristických pro starou etnickou identitu. Diskuse a konflikty okolo soužití různých ideologicko-náboženských a jazykově-kulturních skupin v jednom politickém společenství jsou na denním pořádku ve většině západních zemí. V Québecu toto téma koliduje s problémem, jak vyřešit québecké národní aspirace v rámci kanadské federace. Québečtí nacionalisté znovu volají po revitalizaci francouzského jazyka, národní historie i veřejných institucí, kterých se společnost vzdala ve prospěch občanského integračního prostoru, a bouří se proti krokům provinciální vlády posilující individuální, nikoli kolektivní rozměr québecké identity.

Celospolečenský charakter diskuse zaštitěné vládní komisí předních odborníků Gérarda Boucharda a Charlese Taylora, jíž média věnují každodenní pozornost, nabízí prostor pro optimismus. Nedomnívám se, že zpráva této komise může zásadně změnit dosavadní kurz québecké integrační politiky. V samotném aktu výběru jejích respektovaných předsedů i mandátu komise však lze spatřit obrovský potenciál k nalezení nových dílčích opatření a přístupů, které mohou pomoci ke zklidnění napjaté atmosféry.